

ТРУБА В. І.,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ МАЙНОВИХ СПОРІВ ПОДРУЖЖА ПРИ РОЗІРВАННІ ШЛЮБУ

Стаття присвячена правовим проблемам, які виникають при поділі майна подружжя у зв'язку з розірванням шлюбу. На основі вивчення законодавства і наукової літератури сформульовано пропозиції про внесення змін в діюче законодавство та в акти тлумачення законодавства, метою яких є покращення існуючого порядку поділу майна подружжя після розірвання шлюбу.

Ключові слова: поділ майна подружжя, правовий режим майна подружжя.

Статья посвящена правовым проблемам, возникающим при разделении имущества супругов в связи с расторжением брака. На основании изучения законодательства и научной литературы сформулированы предложения о внесении изменений в действующее законодательство и акты толкования законодательства, целью которых является улучшение существующего порядка раздела имущества супругов при расторжении брака.

Ключевые слова: раздел имущества супругов, правовой режим имущества супругов.

The article is dedicated to legal problems, arising at severance of a married couple in connection with divorce. On the grounds of legislative acts analysis scientific literature have been formed the proposals on amending effective legislation and the acts of interpretation of the legislation, aiming to improve the existing order of sharing property of a married couple in connection with divorce.

Key words: severance of a married couple, legal regime of the property of a married couple.

Суспільство і держава зацікавлені у зменшенні кількості розлучень та у сталих сімейних відносинах. Однак розірвання шлюбу, на нашу думку, свідчить про неміцність і руйнацію родинних зв'язків і далеко не завжди може розглядатися як явище негативне.

При розлученні постає багато питань, зокрема щодо вибору місця проживання дітей, їх утримання, про поділ майна подружжя, про утримання колишнього подружжя після розірвання шлюбу. На сьогодні вкрай важливим є розв'язання цивілізованим шляхом майнових проблем, пов'язаних з розірванням шлюбу.

Правовим проблемам вирішення майнових спорів при розлученні присвячувалися праці таких українських науковців, як Ю. С. Червоний, В. Ф. Маслов, З. А. Підпригора, З. В. Ромовська, Я. М. Шевченко, І. В. Жилінкова, О. В. Дзера, О. І. Сафончик, О. О. Ульяненко, Я. В. Новохатська¹.

Однак правозастосовна практика виявляє багато питань, які потребують свого вирішення. Спори, пов'язані з поділом майна колишнього подружжя, становлять значну частину справ, що розглядаються судами. Це зумовило здійснення їх узагальнення Верховним Судом України. Однак аналіз практики застосування цивільного та сімейного законодавства, а також судових справ щодо

майнових спорів між колишнім подружжям показує, що дуже часто складність їх вирішення пов'язана не стільки з відсутністю роз'яснень вищих судових інстанцій, скільки з недоліками цивільного та сімейного законодавства.

Сучасне сімейне законодавство надає право подружжю на поділ належного йому майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності, як за взаємною згодою під час шлюбу, так і при розірванні шлюбу та після розірвання шлюбу.

Метою цієї статті є аналіз найпоширеніших спірних ситуацій, що виникають при поділі майна подружжя при розірванні шлюбу, а також формулювання пропозицій про внесення деяких змін до чинного законодавства з метою покращення існуючого порядку поділу майна подружжя при розірванні шлюбу.

Донедавна майно подружжя було досить незначним і складалося, головним чином, із споживчих речей, речей індивідуального користування та речей професійних занять кожного з подружжя.

З розвитком ринкових відносин до складу майна подружжя стали входити об'єкти нерухомості, цінні папери, частки у складеному капіталі товариств, права інтелектуальної власності тощо. Тому вирішення майнових спорів потребує досконалішої (порівняно із сучасною) законодавчої бази.

Законодавство України встановлює різний правовий режим майна подружжя залежно від того, набуто воно ними до шлюбу чи після реєстрації шлюбу, чи існує між ними договірний режим майна, відповідно до підстав набуття майна, тощо. Все це має значення при вирішенні долі майна після розірвання шлюбних правовідносин.

На сьогодні відповідно до ч. 3 ст. 106 Сімейного кодексу України шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору. Це значно пришвидшило процес розірвання шлюбу, однак на вирішення майнових спорів майже не впливає. Судовий розгляд справ про вирішення майнових спорів колишнього подружжя може тягтися роками.

Розглядаючи майновий спір між подружжям, суд передусім має визначити склад майна і підстави його набуття.

Статтею 57 СК України визначено перелік майна, яке є особистою приватною власністю дружини, чоловіка. Це – майно, набуто нею, ним до шлюбу; майно, набуто нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування; майно, набуто нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

На практиці зустрічається багато спорів щодо визначення *правового режиму майна, набутого за час шлюбу, але на кошти, отримані від відчуження майна, набутого до реєстрації шлюбу*. При вирішенні спору суди виходять з положень ч. 1 ст. 60 СК України, відповідно до яких майно, набуто подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, а також ч. 2 цієї ж статті – кожна річ, набуто за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Це питання залишилося поза увагою законодавця, а також нормативно-правових актів правозастосовних органів, зокрема постанови Пленуму Верховно-

го Суду України № 11 від 21 грудня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя».

Вважаємо, що правовий режим майна, набутого одним з подружжя за час шлюбу, але на кошти, отримані від відчуження майна, набутого ним до реєстрації шлюбу, потребує свого вирішення в законодавстві (СК України), а також у зазначеній постанові Пленуму Верховного Суду України.

Іншим спірним питанням, яке потребує роз'яснення вищих судових інстанцій, це *питання про визначення долі майна подружжя, набутого у власність за різними підставами*. Це стосується спорів про поділ спільного майна подружжя, а саме – житлового приміщення, коли частина будинку або квартири були отримані у власність одним з подружжя безоплатно (на підставі договору дарування або в порядку спадкування), а інша частина набута за іншими підставами, зокрема за відплатним договором. Відповідно до п. 25 постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди мають застосовувати положення частин 4, 5 ст. 71 СК України щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду. За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених ст. 365 ЦивК України, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (ст. 11 ЦивК) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми. У разі, коли жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності.

На практиці суди досить часто відступають від правила, відповідно до якого має враховуватися кожна з підстав набуття частин одного житлового приміщення і предметом спору постає не частина такого приміщення, а все приміщення. Вважаємо, що за наявності різних підстав набуття такого майна у власність враховувати слід кожен з підстав, що має бути закріплено у вказаній постанові Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 р.

Нерозв'язаними залишаються також *проблеми визначення підстав і строків надання утримання непрацездатному подружжю іншим з колишнього подружжя після розірвання шлюбу*, а також можливості вирішення цього питання за рахунок відступлення працездатним подружжям належної йому частки в майні, належному подружжю на праві спільної сумісної власності. На нашу думку, в даному випадку суд може відступити від засади рівності часток подружжя, оскільки надання утримання непрацездатному колишньому подружжю є обставиною, що має істотне значення для справи. Це правило слід закріпити в ст. 70 СК України.

Проблемним залишається вирішення питання про поділ майна, правовий режим якого визначено шлюбним договором. На сьогодні шлюбний договір вже не є новим поняттям в нашому юридичному словнику². Основним змістом шлюбного договору є визначення правового режиму майна подружжя³.

Шлюбний договір може бути укладено як особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, так і подружжям (ч. 1 ст. 92 СК України). Шлюбним договором може бути змінено існуючий правовий режим майна подружжя, передбачений ст. 60 СК України: з права спільної сумісної власності подружжя на право спільної часткової власності або право приватної власності, що встановлено ч. 2 ст. 97 СК України. Таким чином, вказує О. В. Дзера, новий СК України надає подружжю можливість скасовувати сімейно-правовий режим спільності майна, встановлювати в ньому нерівні частки тощо⁴.

Ю. С. Червоним висловлювався сумнів щодо того, чи можна усе майно, набуте за час шлюбу, вважати роздільною приватною власністю кожного з подружжя. Таке положення, зазначав Ю. С. Червоний, можна, звичайно, передбачити у шлюбному договорі. Однак реалізувати його на практиці навряд чи можливо⁵. І з цією думкою слід погодитися.

Подружжя може домовитися, що майно, набуте за час шлюбу, буде належати сторонам на праві спільної часткової власності. У такий спосіб дружина і чоловік погоджуються, що набуте ними майно буде спільним. Однак, на відміну від чинного законодавства, сторони своєю домовленістю встановлюють розмір часток кожного з них у праві на це майно, тобто перетворюють спільну сумісну власність у спільну часткову. Розмір часток дружини та чоловіка може бути різним – рівним або нерівним. Така домовленість тягне важливі юридичні наслідки як для самого подружжя, так і для третіх осіб. Встановлені договором сторін частки у спільному майні будуть ураховуватися у випадку його поділу, а також звернення стягнення на майно, що належить кожному з подружжя за їх особистими боргами. З урахуванням установлених часток буде здійснюватися спадкування майна кожного з подружжя тощо⁶.

Незважаючи на вимогу ч. 4 ст. 93 СК України, яка передбачає, що шлюбний договір не може ставити одного з подружжя у надзвичайно невідгідне матеріальне становище все ж таки існує можливість поставлення одного з подружжя у нехай у не надзвичайно, але все ж таки невідгідне, становище. Шлюбний договір не повинен стати засобом залишення одного з подружжя без коштів для існування. А тому, на нашу думку, шлюбний договір, як і будь-який інший договір цивільно-правового (або сімейно-правового, як вважають деякі науковці), або якісь його положення можуть бути оскаржені. Крім того, майно, належне подружжю на праві спільної часткової власності або праві приватної власності, відповідно до договору, може підлягати поділу в суді. Пропонуємо закріпити право за одним або за обома з подружжя здійснити поділ майна, належного їм на праві спільної часткової або праві приватної власності. Таке правило забезпечить подружжя від зайвих спорів, а один з подружжя (ймовірно – недобросовісний) не шукатиме способів безпідставного заволодіння майном іншого подружжя.

Проблеми правового регулювання майнових відносин не обмежуються вивченням питання поділу майна колишнього подружжя. Окремого досліджен-

ня потребують питання майнових відносин, які виникають зі шлюбу, споріднення, усиновлення, а також відносин, що виникають зі свояцтва.

1. *Червоный Ю. С.* Общее имущество супругов по советскому праву: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ю.С. Червоный. – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1952. – 15 с.; Действующее законодательство о браке и семье / Маслов В. Ф., Подопригора З. А., Пушкин А. А.; Под ред. Пушкина А. А. – 2-е изд., испр. и доп. – Х.: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1974. – 200 с.; Советское семейное право: Учеб. / Маслов В. Ф., Подопригора З. А., Пушкин А. А., Швецов Д. Ф.; Под общ. ред. Маслова В. Ф., Пушкина А. А. – К.: Вища школа, 1982. – 223 с.; *Ромовська З. В.* Сімейний кодекс України: погляд в майбутнє // Право України. – 2001. – № 2. – С. 63–69; *Ромовська З. В.* Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с.; *Жилинкова И. В.* Брачный договор. – Х.: Ксилон, 2005. – 178 с.; Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.; *Дзера О. В.* Правовий режим майна подружжя за шлюбним контрактом (договірний правовий режим майна подружжя) // Сімейне право України: Підручн. / За ред. Гопанчука В. С. – К.: Істина, 2002. – С.175–187; *Сафончик О. І.* Правове регулювання припинення шлюбу в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.03 / Одес. нац. юрид. академія. – Одеса, 2004. – 20 с.; *Ульяненко О. О.* Шлюбний договір у сімейному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 22 с.; *Новохатська Я. В.* Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 20 с.; Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. – К.: Істина, 2003. – 464 с. 2. *Жилинкова И. В.* Цит. работа. – С.3. 3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. – С. 165. 4. *Дзера О. В.* Цит. работа. – С. 186. 5. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. – С. 165. 6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. – С. 324.